

ГРАЂАНСКОПРАВНА ДЕЛИКТНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРОУЗРОКОВАНУ ШТЕТУ У НАШЕМ ПРАВУ

Преображаји у њеном основу и облицима. — 1. Важан део Облигационог права чине и односи који настају из чињенице проузроковања штете другом, мимо сагласне изјаве воља правних субјеката. Проузроковањем штете другом настаје грађанскоправна деликтна одговорност штетника, која рађа обавезу да се проузрокована штета накнади и успостави пређашње стање у имовини оштећеног лица. Сведоци смо свакодневног настајања штете личностима и имовини, како појединаца, тако и правних лица. Штете постају све чешће и све разноврсније. Проузроковање штете представља данас, поред уговора, један од најважнијих облика у заснивању облигационих односа. У овом раду покушаћемо да укажемо на промене које су настале у нашем облигационом праву на подручју грађанскоправне деликтне одговорности, па према томе да укажемо и на сталне преображаје самог облигационог права.

У излагањима за оправдање својих ставова, служићемо се појединим партикуларним законима, правном теоријом и судском праксом, пошто наше облигационо право није још кодификовано. Позиваћемо се и на Нацрт закона о накнади штете од 1961. који садржи многа нова решења усвојена у нашој судској пракси и правној теорији у материји грађанскоправне деликтне одговорности.

2. Грађанскоправна деликтна одговорност значи одговорност за штету проузроковану туђој личности или туђој имовини противправном радњом штетника, или неког другог лица за које се одговара, или употребом неке ствари⁽¹⁾.

У нашем облигационом праву данас се води рачуна о три посебна облика грађанскоправне деликтне одговорности: одговорности за своје радње, одговорности за радње другог (или за радње трећих лица) и одговорности за ствари.

Одговорност за своје радње. — 3. Код одговорности за своје радње полази се у нашем облигационом праву од правила: ко проузрокује штету

(1) Упор. др Михаило Константиновић: *Облигационо право* (према белешкама са предавања — среди др В. Капор) — Београд, 1957, стр. 87. У облигационом праву најчешће се употребљава термин грађанско-правна деликтна одговорност у ширем смислу. У ужем смислу, она значи одговорност штетника за своје против-правне радње које је скривљено извршио. в. о томе код др Јакова Радчића: *Облигационо право* (скрипта) — Ниш, 1967, стр. 140—142.

својом противправном радњом туђем лицу, одговара за ту штету и обавезан је да је накнади. Одговорност за штету за своје радње почива на принципу кривице. Кривица одговорног лица доказује се. Кривица је, дакле, услов и основ одговорности за штету проузроковану својим радњама у нашем облигационом праву.

Кривица као један од битних услова одговорности за проузроковану штету схвата се данас, у нас, на други начин него што се то некад чинило. Иако кривица појмовно представља субјективну категорију, она се данас одређује према објективном мерилу. У нашем облигационом праву сматра се кривим оно лице које се у својим поступцима није понашало онако како би се у датим приликама понашао разуман и пажљив човек ⁽²⁾, те је због тога настала штета туђој личности или имовини. У Нацрту закона о накнади штете од 1961. овако је одређена кривица у члану 7:

„При просуђивању да ли је лице које је штету проузроковало криво, то јест, да ли се понашало како је требало, суд води рачуна о редовном току ствари и о томе шта се од разумног и пажљивог човека могло основано очекивати у датим околностима“.

Поставља се питање: какав би значај требало данас у нашем облигационом праву придавати степенима кривице — злој намери, крајњој непажњи и обичној непажњи, нехату. Свакако да ово степеновање кривице не би требало данас да има онај значај који је имало у класичном облигационом праву, када се полазило од истих критеријума као и код кривичне одговорности, психичког односа извршиоца према учињеном делу. Данас се у облигационом праву односи између његових учесника све више и више објективизују: води се рачуна о чувању имовинске равнотеже њихових учесника. У материји проузроковања штете оно значи да се у имовини оштећеног лица има да успостави пређашње стање, стање пре причињене штете. И Нацрт закона о накнади штете пошао је од тога, да при проузроковању штете својом радњом има да се накнади сва штета без обзира о којој је кривици реч ⁽³⁾.

О степенима кривице погрешно би било водити рачуна само у ситуацијама, када би требало ићи било на снижење било на повишење накнаде. Наиме, у нашем праву данас је усвојено правило да се може ићи на снижење накнаде проузроковане штете, уколико је имовно стање штетника такво да би исплатом накнаде штете дошла у питање његова егзистенција и егзистенција његове породице, а имовинска ситуација оштећеног је таква да му не би сметала исплата ниже накнаде. У том случају, штетник се обавезује на исплату ниже накнаде, под условом да штету није проузроковао из зле намере или крајње непажње. Дакле, у тежим степенима кривице не би се могли имати посебни обзири према штетнику.

Сем тога, у нашем облигационом праву преузето је и правило које је било познато и нашем старом облигационом праву, да кад је штета проузрокована умишљајним кривичним делом, висина стварне штете одређује се према вредности коју је ствар имала лично за оштећеника (тзв.

(2) В. др Михаило Константиновић: *Облигационо право* (према белешкама са предавања — средно др В. Капор) — Београд, 1957, стр. 103.

(3) В. члан 2. *Нацрта закона о накнади штете* од 1961.

афекциона вредност, вредност од омиља (4). Дакле, о степенима кривице води се рачуна и у случају кад се иде на повишење накнаде.

О степенима кривице код грађанскоправне деликтне одговорности за штету води се посебно рачуна у нашем праву и када се ради о одговорности радника за штету проузроковану својој радној организацији. О томе изричну одредбу садржи члан 94. Основног закона о радним односима.

„Радник који намерно или из крајње непажње проузрокује материјалну штету радној организацији на раду односно у вези са радом, дужан је да проузроковану штету накнади“ (5).

Одговорност за штету проузроковану на раду и у вези са радом представља, дакле, посебну врсту одговорности за коју не важе сва општа правила нашег облигационог права. Тако код одговорности радника за штету проузроковану радној организацији, усвојено је правило по коме се води рачуна да ли је радник својој радној организацији проузроковао штету из намере или крајње или обичне непажње. За штету проузроковану радној организацији из обичне непажње, по нашем праву радник не би одговарао својој радној организацији, уколико јој је у том својству проузроковао штету. Полази се од тога да би ризик штете коју је радник проузроковао својој радној организацији из нехата требало да сноси сама радна организација која управља радним процесом и која представља асоцијацију удруженог рада.

Међутим, на овом плану постоје одступања и у другом правцу. Постоји и случај пооштрена одговорности за проузроковану штету. Наиме, према члану 248, став 2. Закона о Југословенској народној армији (6) „државни секретар за народну одбрану може прописати да се штета настала услед нестанка оружја или муниције, који служе за лично наоружање и који су учиниоци штете били поверени на употребу, чување или руковање, накнађује до петоструког износа стварне штете“. У једној одлуци Врховног суда Југославије наводе се разлози због којих постоји пооштрена одговорност војних лица за штете панете оружју и муницији оружаних снага СФР Југославије: „Практични значај овакве пооштрена одговорности за штету објашњава се самом врстом ствари (оружје и муниција намењени да служе личном наоружању) и потребом да се пооштрењем одговорности у пунијој мери заштите интереси оружаних снага и јавног поретка, јер се тако сузбија тенденција да овакве ствари протуправним начином доспевају у власт појединаца“ (Пресуда Савезног врховног суда П. 8/59 од 21. маја 1959. — Збирка судских одлука, књ. IV/2, бр. 201, с. 18—20).

4. У нашем облигационом праву постоји и правило о солидарној одговорности више лица за исту штету, које је било познато и класичном

(4) Упоредити члан 31, став 2. *Нацрта закона о накнади штете*. Такво правило налазимо и у нашим старим грађанским законцима — в. пар. 205. *Српског грађанског законика* и пар. 335. *Аустријског општег грађанског законика*.

(5) Упоредити члан 153, став 2. *Закона о савезној управи* — Сл. лист СФРЈ 7/65, измене у бр. 11/66.

(6) В. Службени лист СФРЈ 52/64, измене и допуне у бр. 57/65.

облигационом праву. Силидарна одговорност више лица постоји, ако је више лица проузроковало штету заједно, без обзира какву су улогу играли (да ли су били извршиоци, подстрекачи или помагачи). Она постоји и у том случају, када су више лица проузроковала исту штету, радећи независно једно од другог, „ако се не могу утврдити њихови удели у проузрокованој штети“ (7).

И код одговорности више радника за штету проузроковану својој радној организацији, одступило се у нашем праву од општег правила облигационог права о солидарној одговорности. Када више радника проузрокује штету својој радној организацији, полази се од правила о њиховој подељеној одговорности, што значи да је „сваки радник одговоран за део штете коју је проузроковао“ (8). Изузетно, више радника би одговарало за штету проузроковану својој радној организацији по принципу солидарне одговорности само у том случају, ако би штету проузроковали умишљајним кривичним делом. На плану радничке одговорности за штету проузроковану радној организацији правило је о подељеној одговорности више радника за исту штету, док се солидарна одговорност појављује у изузетном случају. Разлоге за овакво решење требало би тражити у измени положаја радног човека у нашем друштву и у потреби јачања његове индивидуалне одговорности.

5. У нашем облигационом праву није данас спорно да поред физичких лица и правна лица могу одговарати за штету коју су проузроковала туђој личности или имовини (9). За разлику од нашег старог облигационог права, које није знало за деликтну одговорност правних лица, правна лица данас имају деликтну способност и одговорна су за штету која би настала туђој личности или имовини. Само, за разлику од физичких лица, правна лица не могу сама да проузрокују штету, јер не представљају реалне личности, већ личности које се стварају на основу правних прописа. Стога штета коју она проузрокују настаје делатношћу оних физичких лица која се појављују било као њихови колегијални (скупштина, раднички савет, управни одбор), било као њихови инокосни органи (директор привредног предузећа, управник задруге). Поставља се питање: да ли се овде ради о одговорности правних лица за своје радње, или о одговорности за радње другог. Правна лица се оснивају да би се постигли одређени допуштени циљеви. Иако би се могло говорити о одговорности правних лица за своје радње, кад су у питању допуштене радње његових органа (10), изгледа нам да не бисмо могли изједначавати правно лице са његовим органима, када се ради о недопуштеним радњама предузетих иницијати-

(7) В. чл. 44. *Нацрта закона о накнади штете* из 1961.

(8) В. чл. 95. *Основног закона о радним односима* — Сл. лист СФРЈ, 43/66, исправка у 45/66, измене и допуне у 52/66 и 26/68.

(9) Поред грађанске деликтне одговорности правно лице одговара и за привредне преступе и прекршаје а и административно.

(10) Ма да се и овде ради рачуна да је орган правног лица нешто друго у односу на само правно лице. У чл. 53. т. 2. *Закона о уговорима и искоришћавању поморских бродова* (Сл. лист ФНРЈ 25/59) јасно је то речено: „За радње и пропусте заповедника брода, других чланова посаде и осталих лица којима се у пословању служи, бродар одговара као за своје радње и пропусте“.

вом самога органа. У овом случају би требало сматрати да се ради о деликатној одговорности правног лица за своје органе, дакле о одговорности за другога, а не о одговорности за своје радње (11).

Одговорност за радње другог лица. — 6. Грађанскоправна деликтна одговорност у ширем смислу обухвата и одговорност за радње другог лица. У том случају једно лице појављује се као штетник, а друго лице чини се одговорним и обавезним на накнаду штете. Свакако да се овде мењају правила о одговорности за проузроковану штету, пошто не би одговарао учинилац штете, већ неко друго лице место њега.

У класичном облигационом праву полазило се од идеје кривице као услова и основа одговорности за радње другог. Само, за разлику од кривице као услова и основа одговорности за своје радње, код одговорности за другог полази се од претпоставке о кривици одговорног лица. Одговорно лице сматра се кривим што није водило довољан надзор над штетником (*culpa in inspiciendo*), што га није довољно пазило (*culpa in vigilando*), што га није довољно обучило (*culpa in instruendo*), што је извршило рђав избор (*culpa in eligendo*). Оштећено лице је код одговорности за радње другога ослобођено терета доказивања кривице одговорног лица. Ова претпоставка о кривици одговорног лица могла би да буде апсолутна (*praesumptio iuris et de iure*), или релативна (*praesumptio iuris tantum*). У појединим законодавствима заступана су, за поједине случајеве одговорности за радње другога, различита решења у погледу претпоставке о кривици. У нашем старом грађанском законодавству преовлађивала је апсолутна претпоставка о кривици код одговорности за радње другога.

У нашем данашњем облигационом праву правила о основу одговорности за радње другога претрпела су свој преображај и то у два правца: у неким случајевима одговорности за другог, претпоставка о кривици схвата се као релативна претпоставка, а у неким изгледа нам да би се могло поћи од тога да се одговорност за другог заснива на одговорности без кривице.

7. Код одговорности за штету коју проузрокују малолетници, као одговорна лица појављују се родитељи, старацац или орган старатељства. Старо правило нашег права да само отац одговара за штету коју је малолетник проузроковао другоме, замењено је новим правилом, да оба родитеља солидарно одговарају за штету коју је малолетник проузроковао туђој личности или имовини. У Основном закону о браку и Основном закону о односима родитеља и деце предвиђено је да родитељи своја права и дужности према деци врше заједнички, што значи, да је и њихова одговорност за проузроковану штету од стране малолетника таква да се оштећено лице може обратити са захтевом за накнаду штете било ком од родитеља, и то да тражи пуну исплату накнаде било од кога, уколико родитељи живе у заједничком домаћинству и заједнички га васпитавају.

На чему би требало заснивати одговорност родитеља и старцаца за штетне радње малолетника? У нашој правној теорији постоји читав низ

(11) О основу деликтне одговорности правних лица за своје органе биће говора у одељку који се односи на питање одговорности за радње другога.

разних схватања: полази се од апсолутне претпоставке о кривници да би се дошло до одговорности без кривице (угрожавања околине) (12). Полазећи од законске обавезе родитеља о чувању и надзору малолетника, изгледа нам да би у нашем праву требало да родитељи одговарају за штетне радње малолетника по принципу претпоставке о кривници родитеља. Како данас малолетници брже стичу знања, изгледа нам да би ова претпоставка о кривници родитеља требало данас да почива на релативном критеријуму (13) а то значи, да би се родитељи могли да ослободе одговорности за штетне радње својих малолетника, уколико би доказали да су у вршењу надзора показали сву дужну пажњу, те да до њих нема кривице за штету која се догодила (14). Под истим условима требало би да одговара и старалац малолетног лица, коме је поверен надзор над малолетником одлуком органа старатељства или суда. Фактички старалац не би могао да одговара на исти начин као и родитељи или старалац постављен одлуком органа старатељства или суда. Фактички старалац би могао да одговара за штетне радње малолетника само по принципу доказане кривице— док би родитељи одговарали и у овом случају, по принципу релативне претпоставке о њиховој кривници.

8. Поред родитеља за штетне радње малолетника у нашем праву могао би да одговара и сам малолетник. Да би малолетник могао сам да одговара за своје недозвољене поскупке, потребно је да поседује одређене квалитете. По нашем старом праву било је потребно да је малолетник достигао одређене године живота (узраст) (15), и да поседује одређена психичка својства. Изгледа нам да бисмо данас могли учинити одговорним малолетника за његове штетне радње, уколико би поседовао способност за расуђивање, способност да схвати да његов поступак није био у складу са понашањем и поступцима који се нормално у животу траже, не узимајући у обзир као услов његове одговорности и узраст (16). Узраст би требало да остане као један од услова за утврђивање малолетникове пословне способности поред постојања и других услова.

Изгледа нам да би у нашем праву ваљало разликовати малолетникову деликту способност од његове пословне способности: за утврђивање његове деликтне способности, довољно би било утврдити постојање способности за расуђивање, док би за утврђивање малолетникове пословне спо-

(12) В. материјал са *Симпозијума о грађанској одговорности*, одржао 11. и 12. фебруара 1966. г. у Београду у организацији Института друштвених наука, посебно реферате проф. др Стевана Јакшића и др Светислава Аранђеловића, стр. 213—246.

(13) У *Српском* (пар. 807) и *Аустријском* (пар. 1309) *грађанском законнику* родитељи су одговарали по принципу апсолутне претпоставке о кривници, а у *Општем имовинском законнику* из *Црну Гору* (чл. 575) по принципу релативне претпоставке о кривници.

(14) В. члан 12. *Нацрта закона о накнади штете* од 1961.

(15) По *Српском грађанском законнику* малолетник до 7 година живота није могао да одговара за своје штетне радње, док је малолетник изнад 7 година могао да одговара, уколико поседује способност за расуђивање. По новелираном тексту *Аустријског грађанског законика* прави се разлика између малолетника до 14 година и оних преко 14 година. Малолетници до 14 година не би могли да одговарају за своје штетне радње, док би они преко 14 година могли да одговарају, јер се сматра да први немају способност за расуђивање, док је други имају.

(16) Упоредити чл. 13. *Нацрта закона о накнади штете* од 1961. г.

способности било потребно постојање одређеног доба узраста, зрелости и интелигенције. Не би се могло допустити да се малолетник за своје недовољене поступке заклања својом пословном неспособношћу.

За разлику од родитеља који одговарају за штетне радње малолетника по принципу релативне претпоставке о кривици, малолетникова одговорност за штетне радње би се заснивала на његовој доказаној кривици. Она се ни у ком случају не би могла да претпоставља, што се догађа у неким случајевима одговорности пунолетних лица. Када се утврђује кривица малолетника за његове штетне радње, требало би поћи од његове индивидуалне способности за расуђивање и његове интелектуалне развијености, а не од понашања пунолетног, одраслог лица. Не би се могла применити иста мерила за малолетника од осам година и за малолетника од седамнаест година, те је стога потребно утврђивање конкретне ситуације сваког малолетника приликом расправљања питања малолетникове одговорности за проузроковану штету.

Само се по себи разуме да би поред малолетника способног за расуђивање требало да одговарају и његови родитељи, стараоци, одн. орган старатељства. У овом случају би могла да настане солидарна одговорност за штетне радње малолетника, с тим да уколико ова лица докажу да до њих нема кривице за штету коју је малолетник проузроковао, она имају право регреса, тј. право на повраћај оне накнаде коју су исплатили оштећеном лицу за малолетникову штетну радњу.

9. У нашем праву требало би, такође, усвојити и правило да и малолетници неспособни за расуђивање, иако не би могли бити одговорни, могу бити обавезни да накнаде штету, јер би то захтевала правичност. У извесним ситуацијама нужно је из социјалних, економских или моралних разлога малолетника неспособног за расуђивање обавезати на накнаду штете коју је проузроковао, јер то налаже његово имовинско стање, које би могло бити боље од имовинског стања оних лица која врше надзор над њим, а у интересу је и оштећеног лица. О томе је водио рачуна и Нацрт закона о накнади штете који у чл. 15. садржи следеће правило:

„У случају штете коју је проузроковало умоболно или слабоумно лице или малолетник неспособан за расуђивање, ако се накнада не може добити од лица које је било дужно да води надзор над њим, суд може, уколико то правичност захтева, а нарочито с обзиром на имовно стање штетника и оштећеника, осудити штетника да накнади штету потпуно или делимично“.

10. Код одговорности за штету коју проузрокују пунолетна лица потпуно лишена пословне способности, у нашем праву би требало применити иста правила која се односе и на штетне радње малолетника неспособног за расуђивање. То би значило да би за штетне радње овог лица одговарао стараоца по принципу релативне претпоставке о кривици. Међутим, и пунолетно лице потпуно лишено пословне способности могло би и само да одговара за проузроковану штету, уколико би је проузроковало у време кад је било способно за расуђивање (у тзв. светлом тренутку — *lucidum intervallum*). У том случају, ово лице би одговарало по принципу доказане

кривице. Ако би старалац таквог лица исплатио накнаду оштећеном лицу за штету коју је ово лице проузроковало у светлом тренутку, старалац би имао право регреса према њему.

И за пунолетна лица потпуно лишена пословне способности требало би применити исто правило као и за малолетнике неспособне за расуђивање: да имају да накнаде штету, иако нису одговорни, по принципу правичности, када је њихова имовинска ситуација таква да исплата накнаде штете са њихове стране не би значила никакав терет, а не би се могла добити или би представљала велики терет за старалаца.

11. У случајеве грађанскоправне деликтне одговорности за другог спада и одговорност послодавца за своје раднике и службенике. Овај случај одговорности за другог добио је код нас много већи значај као одговорност радних организација и друштвено-политичких заједница за своје раднике, ма да у нашем праву могу бити засновани радни односи и код имаоца занатских радњи (тзв. послодаваца).

О одговорности државног органа односно организације која врши послове од јавног интереса за штетне радње њихових радника, говори се у Уставу СФРЈ (чл. 69), Основном закону о радним односима (чл. 97, ст. 2), а о одговорности радних организација за штетне радње радника у Основном закону о радним односима (члан 97, ст. 1). Постоје и други партикуларни савезни и републички прописи који говоре о одговорности за штету коју проузрокује радник на раду и у вези са радом трећим лицима (17).

У нашем данашњем праву за штету коју радник проузрокује, на раду и у вези са радом, трећем лицу (појединцу или правном лицу), одговара само радна организација, одн. друштвено-политичка заједница код које је радник засновао сталан радни однос.

На чему би требало засновати одговорност радне организације за штетне радње радника?

У буржоаском праву правило о основу одговорности послодавца за штетне радње радника и службеника објашњавано је на разне начине. У тим објашњењима увек се полазило од претпоставке о кривици послодавца. Једни су говодили да је послодавац крив јер је извршио рђав избор лица којима је поверио обављање својих послова; други су тврдили да је послодавац крив јер није довољно надзирао рад својих радника и службеника, а трећи су сматрали да би он требало да одговара јер их није довољно обучио за посао који они врше. У старијим буржоаским правима послодавац одговара по принципу апсолутне претпоставке о кривици (француско, аустријско право), а у млађима по принципу релативне претпоставке о кривици (немачко, швајцарско право).

У нашем праву се питање основа одговорности радне организације за штетне радње радника поставља данас на сасвим други начин, с обзи-

(17) У тим партикуларним прописима углавном се репродукују правила из Основног закона о радним односима који представља матични закон у питању регулисања радних односа.

ром на постојање радничког и друштвеног самоуправљања. Радник и радна организација представљају јединство и не супротстављају се једно другом. Сваки радник у радној организацији учествује као равноправан члан радне заједнице у процесу производње и самоуправљања. Он је и произвођач и самоуправљач. Уколико би у процесу рада била проузрокована штета трећем лицу, за ту штету би одговарала радна организација, која представља асоцијацију удруженог рада. Радна организација би одговарала за штету проузроковану трећем лицу по принципу одговорности без кривице. Радна организација би требало да сноси ризик штета проузрокованих трећем лицу у радном процесу, без обзира да ли је штета настала радњом њеног радника или због употребе опасне ствари. Када је радник проузроковао штету трећем лицу, радна организација би требало да одговара за ту штету по принципу ризика управљања радним процесом ⁽¹⁸⁾. Изгледа нам да би принцип објективне одговорности за штету требало схватити у најшем праву не само као одговорност за штету од опасних ствари него и као одговорност за штету у управљању радним процесом. Ни у одредбама Устава СФРЈ, ни у одредбама Основног закона о радним односима ⁽¹⁹⁾, ни из других закона, не би се могло закључити како би радна организација одговарала за штетне радње радника: да ли по принципу кривице (субјективна одговорност) или по принципу одговорности без кривице (објективна одговорност). Међутим, наша судска пракса све више заузима став да би у приликама данашњег развоја радних организација, положаја радника у радној организацији и положаја оштећеног лица коме је радник радне организације причинио штету на раду и у вези са радом, требало одговорност радне организације засновати на одговорности без кривице ⁽²⁰⁾.

12. Радни однос може се засновати и код појединца, приватног послодавца, имаоца занатске радње. И такав радник био могао да на раду и у вези са радом проузрокује штету трећем лицу. Како би требало да послодавац одговара за такву штету? Изгледа нам да би и приватни послодавац требало да одговара по принципу одговорности без кривице, по принципу створеног ризика, без обзира што се овде може да утврди који је радник проузроковао штету, који је радник крив и зашто би послодавац био одговоран (због недовољног надзора, обучености или рбавог избора радника) ⁽²¹⁾. Послодавац има користи од рада радника, па би требало да сноси и штетне последице радникове недопуштене активности, без

⁽¹⁸⁾ В. супротно схватање у реферату др Врлете Круља: *Материјална одговорност радне организације за штете које причине радници трећим лицима*, на Симпозијуму о одговорности у радним (посебно привредним) организацијама у систему друштвене својине и самоуправљања, одржаном у Опатији јуна 1968.

⁽¹⁹⁾ У члану 97. налазимо овакву одредбу: „За штету коју радник на раду или у вези са радом проузрокује трећим лицима (појединцу или правном лицу) одговара радна организација код које је радник био на раду у тренутку проузроковања штете“.

⁽²⁰⁾ В. *Збир. суд. одлука* књ. IX, 3, бр. 364, стр. 96.

⁽²¹⁾ Према позитивним прописима имаоца занатске радње могао би да заснује радни однос само са пет лица — в. чл. 6. *Општег закона о занатским радњама самосталних занатлија* — Сл. лист СФРЈ бр. 13/63.

обзира на своју кривицу. Постоји и још један аргуменат у прилог усвајања овог схватања: радник код приватног послодавца не би требало да има другачији положај од оног у радној организацији, па чак када је у питању и грађанскоправна деликтна одговорност за штетне радње радника (22).

13. И код одговорности радне организације одн. приватног послодавца за штетне радње радника, не би требало испустити из вида да се под одређеним условима јавља и одговорност самог радника за штету коју је проузроковао на раду трећем лицу. У нашем праву то питање је детаљно регулисано за раднике радних организација (23).

Радник би могао непосредно да одговара за штету трећем оштећеном лицу, уколико је ову штету проузроковао кривичним делом. У том случају, радник би одговарао за штету по принципу доказане кривице као и сваки други штетник. Само у овом случају би могла да настане солидарна одговорност радне организације и радника за штету проузроковану трећем лицу.

Али ни у осталим случајевима неће у крајњој линији изостати одговорност радника за штету причињену трећем лицу, само што ће за ту штету радник по праву регреса одговарати својој радној организацији. Наиме, радна организација има право да узме регрес од свога радника за накнаду коју је исплатила трећем лицу. Њој право регреса припада само ако је радник проузроковао штету трећем лицу намерно, или из крајње непажње. Обична непажња сматра се као нужна последица вршења рада и за њу радник не одговара и не даје регрес радној организацији (24).

Иста правила требало би да важе и за штету коју би радник на раду код приватног послодавца проузроковао трећем лицу. Приватни послодавац и радник би солидарно одговарали за штету причињену трећем лицу, уколико је радник штету проузроковао кривичним делом (25), а приватни послодавац би имао право регреса према раднику, уколико је овај штету проузроковао трећем лицу из намере или крајње непажње.

14. Посебан случај одговорности за другог представља и одговорност правног лица за своје органе. Код правних лица постоје разни органи као што су: раднички савет, управни одбор, директор, управник задруге итд. Правно лице би требало да одговара за сваку штету коју би било који његов орган проузроковао туђој личности или имовини. Потребно је само да је штету проузроковао пуноважан орган правног лица, а не неко

(22) У *Нацрту закона о накнади штете* налазе се у чл. 16. правила о одговорности послодавца за штету коју учине у вези са својим радом лица у туђој служби. У тим правилима не говори се о основу одговорности послодавца за штетне радње радника.

(23) О. чл. 97—99. *Основног закона о радним односима*.

(24) У *Основном закону о радним односима* даје се могућност радној организацији да може радника да ослободи од плаћања накнаде штете деликтно или у целини и кад је штету проузроковао трећем лицу из крајње непажње.

(25) У чл. 16. *Нацрта закона о накнади штете* предвиђено је да радник непосредно одговара за штету трећем лицу у сваком случају кад је штету проузроковао из намере или крајње непажње без обзира да ли се у том случају ради о кривичном делу или не.

ко је присвојио својство органа правног лица, и да је он проузроковао штету у вршењу функције органа правног лица.

У буржоаском праву правно лице одговара за штетне радње свог органа по принципу претпоставке о кривици, која се најчешће схвата као апсолутна претпоставка о кривици, што значи да правно лице одговара у сваком случају и не би могло да обара своју одговорност противдоказом да је обратило довољно пажње на рад свог органа.

Изгледа нам да би у нашем праву могли заснивати одговорност правног лица за штетне радње његових органа на одговорности без кривице и то: када су у питању друштвена правна лица (привредна предузећа, задруге) радило би се о ризику управљања радним процесом, а када су у питању грађанска правна лица (цркве, задужбине), радило би се о створеном ризику. Аргументи, који су наведени у прилог усвајања овог основа одговорности код одговорности радних организација и послодавца за штетне радње њихових радника, односили би се и на овај случај одговорности правних лица за њихове органе.

Правна лица би једино требало да одговарају за штету причињену од стране његових органа. Не би требало усвојити постојање солидарне одговорности правног лица и органа. Орган правног лица не представља никакав посебан правни субјект независног од личности самог правног лица. А у већини случајева оштећено лице не би знало који је орган правног лица њему причињено штету. Изгледа нам да је ипак оштећено лице довољно заштићено у својим правима и поред постојања саме одговорности правног лица.

Али, то ипак не значи да би правно лице коначно носило исплату накнаде. Оно би имало право регреса према органу, уколико докаже да су физичка лица, делујући у својству органа правног лица, проузроковала штету из намере или крајње непажње⁽²⁶⁾. У том случају би та лица одговарала за штету по принципу доказане кривице, за штету за своје радње, и то само она физичка лица у колегијалном органу правног лица која су учествовала у проузроковању штете оштећеном лицу.

Одговорност за ствари. — 15. Грађанскоправна деликтна одговорност у ширем смислу оубхвата и штету насталу употребом ствари. Овај облик грађанскоправне деликтне одговорности добио је велики значај у нашем данашњем облигационом праву.

Услед великог техничког напретка и развоја производних снага у нашем друштву расту и штете услед употребе таквих производних средстава. Штете трпе како лица која долазе непосредно у додир са производним средствима — радници, тако и трећа лица, јер производна средства утржавају не само раднике него и трећа лица (околину).

Иако наше облигационо право још није кодификовано, правила о одговорности за штету од тзв. опасних ствари усвојена су у нашем праву

(26) У члану 26, став 2. *Нацрта закона о накнади штете* не прави се разлика између штетника који је као орган правног лица проузроковао штету из намере, крајње или обичне непажње.

кроз судску праксу. Код нас се данас полази од појма опасне ствари (27). Опасним се називају оне покретне или непокретне ствари чији положај, употреба, особине или само постојање представљају повећану опасност за околину, те морају да буду надгледане и употребљаване са већом пажњом (28).

Иако је појам опасне ствари постављен непрецизно, он је довољно одређен: ту најпре долазе ствари које су по природи опасне (отрови, експлозивни), затим оне које постају опасне због стављања у покрет великих сила (атомске, електричне енергије), извођења великих радова (градња мостова, грађевина, путева) и најзад оне, које по природи нису опасне, али могу то постати, уколико се ставе у одређен положај (саксија цвећа тако постављена да може својим падом проузроковати штету другоме).

У нашој судској пракси није спорно које се ствари сматрају опасним. И боца напуњена сода-водом под притиском опасна је ствар (29). И железничка локомотива представља опасан погон, а када су локомотиви прикључени путнички вагони и поштанска кола за железнички саобраћај, воз у целини постаје опасан погон (30). И велика маса људи сабијена у одређеном простору, под условом да није подвргнута одређеној дисциплини, може да представља опасност, како за појединце из тако скупљене масе, тако и за друга лица ван те масе (31).

Код одговорности за штету од опасних ствари полази се од правила да се одговара за штету, уколико се утврди да је штета настала услед употребе опасне ствари. Оштећено лице има само да докаже да је штета настала делатношћу опасне ствари.

За штету која је настала од опасне ствари одговара сопственик ствари односно носилац права коришћења, ако се ради о ствари у друштвеној својини. Међутим, уместо сопственика и исто као он, одговара и свако друго лице које је овлашћено да се њом служи, а то би били: плодоуживалац, закупцац, послутопримац, а затим лице коме је поверено чување такве ствари (оставопримац) или му је таква ствар предата ради оправке (ималац занатске радње, услужни сервис). Сопственик ствари одговара за штету коју је таква ствар проузроковала, док се налазила под

(27) Раније се код нас полазило од делатности која ствара повећану опасност за околину. Овако схватање је било усвојено код нас под утицајем советског права. Међутим, од 1951. године, кад је израђен први *Нацрт закона о накнади штете* чији је аутор професор Михаило Константиновић, наша судска пракса све више употребљава термин опасна ствар. У неким правима се и данас полази од делатности која ствара повишену опасност за околину. — в. 345, став 1. *Мађарског грађанског законика* и чл. 454. *Грађанског законика РСФСР*. Изгледа да нема суштинске разлике између ове две формулације. Делатност која представља повећану опасност за околину не може да се замисли без употребе неке ствари које су опасне или по својој природи или то постају самом употребом.

(28) в. чл. 17 *Нацрта закона о накнади штете* од 1961.

(29) в. пресуду Савезног врховног суда, Рев. 3881/62 од 25. 12. 1962. објављену у збирци суд. одлука, књ. VII/3, бр. 313, стр. 108.

(30) в. пресуду Врховног суда АП Војводине, Гж. 906/60 од 29. 2. 1960 (необјављену, а може се наћи у евиденцији суда).

(31) в. пресуду врх. суда СР Србије Гж. 1735/57 од 13. 6. 1957. објављену у *Збирци судских одлука*, књ. II/2, бр. 374. стр. 106—107.

надзором лица у служби сопственика те ствари. Међутим, поред сопственика и солидарно са њим, одговара и лице у служби сопственика коме је та ствар поверена, али за разлику од сопственика оно одговара по принципу релативне претпоставке о кривици ⁽³²⁾. У нашем праву усвојено је правило да за штету која потиче од опасне ствари не би одговарао сопственик ствари, уколико му је та ствар одузета на противправан начин. У том случају би одговарао онај који му је одузео државину ствари (нпр. „дозајмљивач кола“) ⁽³³⁾.

16. Оргговорност за штету од опасних ствари спада у случајеве тзв. објективне одговорности, одговорности без кривице. Ималац опасне ствари одговара за штету од такве ствари самим тим што држи и употребљава такву ствар. На њему лежи поопштена одговорност. Његова кривица се не утврђује, не доказује а и не претпоставља. Самим фактом настајања штете од опасне ствари он постаје одговоран за ту штету и обавезан да је накнади. Код одговорности за штету од опасних ствари, основ одговорности није кривица.

У буржоаском праву постоје разне теорије о објашњењу основа одговорности без кривице, одговорности за опасне ствари. У немачкој правној теорији полази се од принципа интереса (Merkel) да би се дошло до принципа ризика, угрожавања околине. У француској правној теорији највише се заступа принцип ризика за утврђивање основа објективне одговорности. Само, принцип ризика се различито схвата: једни га схватају као ризик економске користи, а други као створени ризик.

У нашем облигационом праву усвојен је принцип створеног ризика као основ одговорности за штету од опасних ствари. У образложењу једне судске одлуке стоји:

„Правило је да ризик за штету од опасне ствари сноси и за њу одговара, без обзира на кривицу, ималац такве ствари, ако је она својим опасним својствима била узрок штете. Оваква објективна одговорност је друштвено целисходна и у интересу безбедности људских добара у околини за коју од такве ствари постоји опасност. Ималац мора да употреби нарочиту пажњу и сам сноси ризик и последице штетног деловања опасне ствари увек, уколико од тога није ослобођен правилима материјалног права“. (Решење Врховног суда Југославије, Рев. 93/65 од 29. 10. 1965, објављено у Збирци судских одлука, књ. X/3, бр. 299, стр. 36—37).

17. Мада је као правило и на најширем плану усвојено код одговорности за штету од опасних ствари правило да се одговара без кривице, по принципу створеног ризика, у нашем праву постоји и изузетак од тог правила: код превоза путника поморским бродом. Бродар не одговара за штету насталу услед смрти или телесне повреде путника по принципу ризика, већ по принципу кривице која се претпоставља да постоји, ако је

(32) в. члан 19. *Нацрта закона о накнади штете* од 1961.

(33) в. члан 20. *Нацрта закона о накнади штете* од 1961.

смрт или телесна повреда путника настала услед бродолома, судара, насукана, експлозије или пожара (34). Изузетак од примене правила о одговорности без кривице овде је уведен под утицајем упоредног права и већ устаљених традиција поморског права о блажој одговорности бродара. Овај изузетак од правила о поопштреној одговорности за опасне ствари требало би у том светлу разумети. Он нема никакав други значај и домашај. У принципу, ималац опасне ствари у нашем праву одговара за штету причињену том ствари на основу створеног ризика, дакле без кривице.

Грађанскоправна деликтна одговорност и осигурање. — 18. У данашње време штете постају све бројније, како по свом обиму тако и по својој разноврсности. Због повећавања штета догађало би се да оштећено лице не би могло да добије накнаду, иако би била утврђена грађанскоправна деликтна одговорност. Излаз из овакве ситуације нашао се на плану осигурања. Помоћу осигурања постиже се да се терет накнаде штете расподели на већи број лица и на тај начин обезбеди исплата накнаде. Осигурањем се служе како они који су изложени опасности да претрпе штету, тако и они који због своје редовне активности могу да проузрокују штету другоме (35).

У нашем праву постоје разни видови осигурања од штете. Оно има значаја и код грађанскоправне деликтне одговорности за своје радње и код одговорности за радње другог и код одговорности за опасне ствари. Осигурање се јавља у два вида: као добровољно и као обавезно.

Добровољно осигурање обично се назива уговорним, а обавезно законским (мада имамо и случајеве законског осигурања који се обавезно заснивају уговором). Код добровољног осигурања, уговор о осигурању закључује се између осигуравајућег завода и лица које жели да се осигура од штете у својој личности или имовини, или да се осигура од одговорности.

Обавезно осигурање постоји код нас као социјално осигурање радника и као обавезно осигурање у јавном саобраћају. Сва лица у радном односу социјално су осигурана, и у случају смрти, трајне или пролазне неспособности за рад имају права на одређена давања од завода за социјално осигурање. Та давања од завода за социјално осигурање представљају накнаду дела претрпљене штете. За остатак се осигурано оштећено лице може да обрати штетнику, односно одговорном лицу. Завод за социјално осигурање имао би право регреса од одговорног лица за она давања која је исплатио осигураном оштећеном лицу (36).

(34) в. члан 101, т. 2. и 3. Закона о уговорима о искоришћавању поморских бродова — Сл. лист ФНРЈ, 25/59.

(35) в. др Михаило Ковстантиновић: *Основ одговорности за проузроковану штету*. Архив за правне и друштвене науке, 3/1952, стр. 301—302.

(36) в. чл. 169—171. Закона о организацији и финансирању социјалног осигурања — Сл. лист СФРЈ бр. 24/65, допуне у бр. 57/65, измене и допуне у бр. 29/66, 52/66 и 12/67.

19. Обавезно осигурање у јавном саобраћају јавља се најчешће у два вида: као обавезно осигурање путника од несрећног случаја и као обавезно осигурање корисника одн. сопственика моторних возила и ваздухоплова од одговорности за штете причињене трећим лицима.

Свака привредна организација, одн. грађанин који се бави јавним превозом путника, мора да закључи уговор о обавезном осигурању путника са осигуравајућим заводом. Путник је корисник осигурања. Он има (а у случају његове смрти блиски чланови породице) право да захтева накнаду непосредно од осигуравајућег завода (право на подизање тзв. директне тужбе), чак и онда кад превозник није закључио уговор о осигурању.

Поставља се питање природе ове накнаде коју добија путник од осигуравајућег завода у случају наступања несрећног случаја приликом превоза. Она представља унапред уговорену накнаду коју исплаћује осигуравајући завод путнику⁽³⁷⁾. Она не мора да представља потпуну накнаду штете, шго значи да путник има право да део накнаде, који прелази осигурану суму, захтева од одговорног лица. О томе праву путника, одн. чланова његове породице, посебно говори чл. 13, ст. 2. Закона о обавезном осигурању у јавном саобраћају (пречишћен текст у Сл. листу СФРЈ 11/68): „Ако корисник осигурања претрпи услед несрећног случаја материјалну штету већу од износа који му је исплаћен по основу овог осигурања, има од лица одговорног за штету право на накнаду само оног дела штете који прелази исплаћену му осигурану суму односно накнаду по основу овог осигурања.”

Осигуравајући завод у случају исплате осигуране суме нема право регреса у сваком случају. То му право припада само према превознику који није закључио уговор о осигурању (а био је дужан да га закључи), као и „према трећим лицима која су по било ком основу одговорна за штету проузроковану несрећним случајем”. Излази, дакле, да обавезно осигурање путника у јавном саобраћају представља како осигурање путника од несрећног случаја тако и осигурање превозника од одговорности.

И обавезно осигурање од одговорности заснива се уговором који се закључује између корисника одн. сопственика моторног возила или ваздухоплова и осигуравајућег завода пре регистрације возила. Овим осигурањем покривене су све штете проузроковане трећим лицима и њиховој имовини.

И трећа оштећена лица имају право на накнаду непосредно од осигуравајућег завода, па чак и у случају када корисник моторног возила, одн. ваздухоплова, није закључио уговор о осигурању или је штету про-

(37) У Закону о обавезном осигурању у јавном саобраћају одређена је доња граница осигуране суме која може да се уговори између превозника и осигуравајућег завода. Она износи: за случај смрти путника Дин. 8.000.—, за случај губитка опште радне способности путника Дин. 16.000.—, за случај пролазне неспособности за рад путника на име накнаде за губитак зараде и стварних нужних трошкова лечења Дин. 4.000.— (в. чл. 9).

узроковало непознато моторно возило или неовлашћено лице. Осигуравајући завод накнађује целокупну штету коју је трећем лицу причинило моторно возило или ваздухоплов.

Код обавезног осигурања од одговорности за штете причињене трећим лицима од стране моторног возила или ваздухоплова, лица немају права да захтевају кумулативно ни део накнаде од корисника, одн. сопственика моторног возила или ваздухоплова, уколико му је осигуравајући завод исплатио накнаду.

И код овог осигурања осигуравајући завод има изузетно право регреса, и то само према кориснику, одн. власнику који није закључио уговор о обавезном осигурању од одговорности и према неовлашћеном кориснику.

Закључак. — 20. У нашем облигационом праву правила о грађанско-правној деликтној одговорности за проузроковану штету нашла су своје одређено место и добила су одговарајући значај. Многа правила класичног облигационог права о одговорности за штету претрпела су одређен преображај, а појавила су се и нова правила.

Код одговорности за своје штетне радње полази се од принципа кривице као основа деликтне одговорности за штету. Само се кривица данас све више објективизује. Схвата се као понашање које није у складу са понашањем разумног и пажљивог човека. Степени кривице немају више онај значај који су некада имали. Данас би о њима требало водити рачуна само када се иде на смањење или повишење накнаде штете и када се ради о одговорности радника према својој радној организацији.

Код одговорности за штетне радње другог лица не бисмо могли данас више да говоримо о заједничком основу одговорности за све поједине случајеве ове одговорности. Изгледа нам да бисмо једино код одговорности родитеља одн. старалаца за штетне радње малолетника и старалаца за пунолетна лица потпуно лишена пословне способности могли да заснивамо њихову грађанскоправну деликтну одговорност на принципу релативне претпоставке о кривици. У осталим случајевима одговорности за штетне радње другог (одговорност радних организација, одн. друштвено-политичких организација за своје раднике, имаоца занатских радњи за своје раднике, правних лица за своје органе) не бисмо могли више да употребљавамо принцип претпоставке о кривици (било апсолутне било релативне). Изгледа нам да би ови случајеви одговорности за другог требало данас да почитавју на одговорности без кривице. Када су у питању друштвена правна лица (радне организације), одговорност би почивала на ризику управљања радним процесом, а када се ради о грађанским правним лицима и имаоцима занатских радњи, одговорност би почивала на створеном ризику.

У нашем праву би требало и да се одговара за проузроковану штету по принципу правичности. То би били случајеви, када би родитељи одн. стараоци требало да одговарају за штетне радње малолетника, односно

староци за пунолетна лица потпуно лишена пословне способности, а имовинска ситуација малолетника односно пунолетних лица таква је, да би могли да накнаде штету, а за родитеље одн. стараоца исплата накнаде представљала би велики терет.

Код одговорности за опасне ствари одговарало би се по принципу створеног ризика, дакле, без кривице. У нашем праву полази се код утврђивања ове одговорности од појма опасне ствари.

У нашем праву све више значаја добија и осигурање од штета, и то као добровољно, уговорно, и као законско, обавезно. Обавезно осигурање постоји у виду социјалног сигурања радника, осигурања путника у јавном саобраћају од несрећног случаја и осигурања од одговорности корисника моторних возила и ваздухоплова према трећим лицима.

У нашем праву би, дакле, било места за примену следећих основа одговорности: кривице (и то како доказане тако и претпостављене), ризика (и то како ризика управљања радним процесом тако и створеног ризика), правичности и осигурања. Приликом примене ових основа одговорности за штету требало би увек да имамо у виду основно правило да се причињена штета има да накнади оштећеном лицу. Оштећено лице је то коме би требало пружити заштиту у случају штете проузроковане њему и његовој имовини. И зато би требало да се користимо свим основима ове одговорности.

Свакако да би проблем одговорности за проузроковану штету био потиснут у други план увођењем друштвеног осигурања, али још је дуг пут до увођења друштвеног осигурања за све штете. Оно за сада нигде није уведено и нема изгледа да ће се у скорој будућности моћи да уведе. А и кад би се увело, не би се ни тада могло да занемари питање грађанскоправне деликтне одговорности. Грађанскоправна деликтна одговорност је постулат правног поретка који је везан за само постојање имовинског права као правне надградње друштвено-економских односа. Са нестанком имовинског права, као и права уопште, нестаће и институт грађанскоправне одговорности за причињену штету.

Љубиша Милошевић

РЕЗЈОМЕ

Гражданская ответственность за причинение вреда в нашем праве

Гражданская ответственность за причиненный вред получила свое определенное место в обязательственном праве. Обязательственное право СФРЮ содержит правила об ответственности причинителя вреда за свои действия, за противоправные действия другого лица и за вред, причиненный имуществу.

В случаях возникновения ответственности причинителя вреда за свои действия исходят из принципа вины как основания для возникновения обязательства за причиненный вред. Степени виновности не имеют больше того значения, какое имели раньше. В настоящее время она учитывается лишь в случаях, когда вопрос идет об уменьшении или увеличении размера возмещения вреда и об ответственности работников за причиненный вред.

В случаях возникновения ответственности за противоправные действия другого лица, лишь в случаях ответственности родителей и опекунов за вред, причиненный несовершеннолетним, и опекуна за вред, причиненный гражданином, признанным недееспособным, их гражданскую ответственность можно было бы основывать на принципе релятивной презумпции вины.

В остальных случаях возникновения ответственности за других лиц (ответственность трудовой организации за работников, владельца, ремесленной мастерской за своих рабочих, юридического лица за своих органов) при определении её следовало бы учитывать разные обстоятельства их действий, т. е. принимать во внимание обстоятельства, при которых общественные юридические лица, подвергаясь риску, руководили рабочим процессом, и при которых пошли на страх и риск гражданские юридические лица.

В случаях ответственности за деятельность, представляющую повышенную опасность для окружающих, ответственность определялась бы в зависимости от степени причиненного вреда.

И, наконец, в югославском праве все большее значение приобретает и ответственность за вред по договорам страхования.

Югославское право признает следующие основания для ответственности за вред: наличие вины (доказанной и предполагаемой), риск (при чем и руководства рабочим процессом и действительный риск), справедливость и страхование.

SUMMARY

Civil-Legal Delict Responsibility for the Caused Damage in Our Jurisprudence

The civil-legal delict responsibility for the caused damage has its place in the obligation law in the SFR of Yugoslavia. The obligation law in Yugoslavia contains rules on the responsibility for one's own harmful actions, for harmful actions of others and for the harm caused by things.

The principle of guilt, as the ground of the delict responsibility for damage, is taken as the responsibility for one's own harmful action. The degrees of guilt have no more the importance they used to be given. To-day they are taken into the account only when decrease or increase of the compensation for the damage is involved, or when it is the question of the responsibility of a worker for damage.

In the case of responsibility for harmful action of an other person, responsibilities of parents, and (or guardians for harmful action of minors and of guardians for persons of age but entirely devoid of business capabilities, could be taken as civil and legal responsibility on the principle of a relative supposition of guilt.

In the cases of responsibility for harmful actions of other persons (responsibility of working organizations for their workers, craftsmen for theirs, juristic persons for their organs) should be based on the principle of differentiation, i.e. when social juristic persons are involved on the risk of managing the working process, and when civil and juristic persons are involved then on the created risk.

And finally, responsibility for damage on the ground of insurance is being given greater attention in the Yugoslav law.

In the Yugoslav jurisprudence responsibility is admitted in the following cases of damage: guilt (proved and supposed), risk (both in management of working process and real risk), fairness and insurance.

R É S U M É

La responsabilité délictuelle civile pour le dommage causé dans notre droit

La responsabilité délictuelle civile pour le dommage causé a obtenu sa place déterminée dans le droit des obligations de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie. Le droit des obligations de la RSF de Yougoslavie contient les règles relatives à la responsabilité du dommage que l'on cause de son propre fait, des actes dommageables commis par d'autrui et pour le dommage causé par le fait des choses.

En ce qui concerne la responsabilité pour le dommage causé par le fait on prend comme point de départ le principe de la faute en tant que fondement de la responsabilité délictuelle pour le dommage causé. Les degrés de la faute n'ont plus la même importance qu'ils avaient eu auparavant. Aujourd'hui on n'en tient compte que lorsqu'il est question de la diminution ou de l'augmentation de l'indemnité et quant de s'agit de la responsabilité du dommage causé par le fait de l'ouvrier.

En ce qui concerne la responsabilité pour le dommage causé par le fait d'autrui, ce n'est que lorsqu'il s'agit de la responsabilité des parents, ou des tuteurs pour les dommages causés par le fait des mineurs, ainsi que des tuteurs nommés aux personnes majeures qui sont privées de la capacité d'agir si celles-ci ont causé un dommage, qu'on pourrait fonder leur responsabilité délictuelle civile sur le principe de l'hypothèse relative de la faute. Dans les autres cas de la responsabilité du dommage causé par le fait d'autrui (la responsabilité des organisations de travail pour les ouvriers, des artisans pour leurs ouvriers, des personnes morales pour leurs organes) la responsabilité devrait reposer sur le principe du risque, à savoir quand il s'agit de personnes mora-

les sociales sur le risque de la conduite du processus de travail et quand il s'agit des personnes morales civiles sur le risque créé.

Quant à la responsabilité pour le dommage causé par le fait des choses dangereuses on réponderait d'après le principe du risque créé.

Enfin, en droit yougoslave, la responsabilité pour le dommage causé en vertu de l'assurance acquiert une importance de plus en plus grande.

Le droit yougoslave reconnaît les responsabilités fondamentales suivantes, pour le dommage causé: La faute (prouvée ou supposée), le risque (tant en ce qui concerne la conduite du processus de travail que le risque créé), l'équité et l'assurance.